

॥ ज्योतिर्मय ॥

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक ९१ वा ❑ शनिवार दि.१७ मे २०२५ ❑ पाने ४ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

बालविवाह : बाल हक्कांचे उल्लंघन

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय ✍ साहित्य

बालविवाह हा मानवी हक्कांचे उल्लंघन आहे. १८

वर्षांखालील मुलाचा एखाद्या प्रौढ व्यक्तीशी किंवा दुसऱ्या

मुलाशी औपचारिक विवाह किंवा अनौपचारिक विवाह याला

बालविवाह म्हणतात. त्याविरुद्ध कायदे असूनही, ही प्रथा

अजूनही व्यापक आहे. जागतिक स्तरावर, प्रत्येक पाच

मुलींपैकी एकीचा विवाह १८ वर्षे वयाच्या आधी

औपचारिकपणे किंवा अनौपचारिक विवाहात होतो. आज जिवंत

असलेल्या अंदाजे ६४० दशलक्ष मुली आणि महिलांचे

बालपणात लग्न झाले होते; दरवर्षी १.२ कोटी किशोरवयीन

मुलींचे लग्न १८ वर्षे वयाच्या आधी केले जाते; दर तीन

सेकंदाला जगात कुठेतरी एका किशोरवयीन मुलीचे लग्न होते .

बालविवाहामुळे मुलींचे जीवन आणि आरोग्य धोक्यात येते

आणि त्यामुळे त्यांच्या भविष्यातील संधी मर्यादित होतात.

बालविवाहात अडकलेल्या मुली अनेकदा किशोरावस्थेत गर्भवती

होतात, ज्यामुळे गर्भधारणा किंवा बाळंतपणात गुंतागुंत होण्याचा

धोका वाढतो – वयस्कर किशोरवयीन मुलींमध्ये मृत्यूचे प्रमुख

कारण. त्यांना जवळच्या जोडीदाराकडून शारीरिक किंवा लैंगिक

हिंसाचाराचा सामना करावा लागण्याची शक्यता जास्त असते.

बालविवाह करणे कायद्याने गुन्हा आहे.तरी देखील भारतात

मोठ्या प्रमाणावर बालविवाह होत आहे. शिक्षण खेळण्याच्या

वयातच पालक मुलींचे हात पिवळे करत आहे त्यामुळे १४/१५

वयातच मुली गर्भवती राहत आहेत.युनिसेफच्या अहवालानुसार,

भारतात बालविवाह अजूनही एक समस्या आहे. बालविवाह

मुलींसाठी खूप हानिकारक आहे, त्यांच्या शिक्षण आणि

विकासात अडथळा आणतो आणि त्यांच्या आरोग्यावर आणि

जीवनावर नकारात्मक परिणाम करतो. बालविवाह हे देखील

बाल हक्कांचे उल्लंघन आहे.

गेल्या काही वर्षांत देशाने बालमृत्यू दर, जन्मदर लिंग

गुणोत्तर कमी करण्यात आणि सर्व स्तरांवर मुलींच्या नोंदणीला

प्रोत्साहन देण्यात यश मिळवले आहे. तथापि, बालविवाहाची

वाईट प्रथा अजूनही प्रचलित आहे. हे मानवी हक्कांचे उल्लंघनाचे

सर्वात वाईट रूप आहे. ठोस प्रयत्नांनंतरही, आजही पाचपैकी

एका मुलीचे लग्न १८ वर्षांच्या कायदेशीर वयाच्या आधी होते.

बालविवाह मुक्त भारत मोहीम पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या

२०४७ पर्यंत विकसित भारत या दृष्टिकोनातून प्रेरित आहे.

भारत सरकारने बालविवाह मुक्त मोहीम चालविली आहे.

बालविवाह मुक्त मोहीम ही देशभरातील तरुणींना सक्षम

बनवण्याच्या सरकारच्या प्रयत्नांची साक्ष आहे. यामुळे एक

प्रगतीशील आणि समतापूर्ण समाज निर्माण होईल आणि प्रत्येक

मुलाच्या क्षमतेचा पूर्णपणे वापर होईल. या मोहिमेचा संदेश २५

कोटी नागरिकांपर्यंत पोहोचण्याची अपेक्षा आहे. .

बालविवाह संपवणे हे केवळ अनेक क्षेत्रांमध्ये समन्वित

कृतीनेच शक्य होईल. बालविवाहाच्या मूळ कारणांवर कृती

करण्यासाठी सरकारे आणि धोरणकर्ते वचनबद्ध असणे अत्यंत

महत्वाचे आहे. बालविवाह संपवण्यासाठी आताच गरिबी कमी

करण्यासाठी, लिंग निकषांमध्ये बदल घडवून आणण्यासाठी

आणि मुलींसाठी संधी वाढवण्यासाठी योजना आखणे आणि

संसाधने एकत्रित करणे याला प्राधान्य दिले पाहिजे.समाजातील

प्रत्येक मुलाला बालविवाह कायदे आणि धोरणांबाबत त्यांचे

हक्क माहित असणे आवश्यक आहे. सरकारने शाळा आणि

महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना बालविवाहाच्या दुष्परिणामांबद्दल

जागरूक करावे आणि बालविवाहाची प्रकरणे नोंदवता यावीत

म्हणून राष्ट्रीय हेलपलाइन क्रमांक लोकप्रिय करावा.

बालविवाहात सहभागी असलेल्यांना कठोर शिक्षा व्हावी आणि

शिक्षेची माहिती लोकांना द्यावी.३ फेब्रुवारी २०२३ रोजी,

भारतातील आसाम राज्यातील पोलिसांनी बालविवाह कायद्याची

अंमलबजावणी करण्यासाठी राज्यव्यापी मोहीम जाहीर केली.

ज्योतिर्मय ✍ साहित्य

नाशिक – आरतीचे स्वरूप,

दीपांच्या सौंदर्यसंपन्न लहरी,

मंत्रध्वनींच्या नादामध्ये आरक्त झालेले

सायंकाळचे गंगेचे दृश्य मनाला भावले.

गोदावरीच्या महाआरतीचे संपूर्ण दर्शन

विलक्षण विलोभनीय आहे. आरतीची

परंपरा केवळ धार्मिकच नाही, तर

राष्ट्रहिताच्या व्यापक दृष्टीकोनातूनही

अत्यंत स्तुत्य आहे. त्याचबरोबर नदीचा

सर्वांगीण विकास आणि तीर्थक्षेत्रांचे

आध्यात्मिक तेज पुन्हा

उजळविण्यासाठी असे उपक्रम अत्यंत

गरजेचे आहे, असे प्रतिपादन राष्ट्रीय

स्वयंसेवक संघाचे सहसरकार्यवाह डॉ.

कृष्णगोपाल यांनी केले. गोदावरी

घाटावर सनातन परंपरेने नित्य प्रज्वलित

होणाऱ्या महाआरतीमध्ये ते नुकतेच

सहभागी झाले. त्यावेळी ते बोलत होते.

देशभरात सध्या सकल हिंदूंचे

एकीकरण घडत आहे. त्या प्रक्रियेमध्ये

गोदावरी महाआरतीचे योगदान अतिशय

मोलाचे आणि प्रेरणादायी आहे, असेही

ते म्हणाले. प्रथमतः श्री प्रभू रामचंद्रांच्या

चरणी नतमस्तक होत त्यांनी दर्शन

घेतले. त्यानंतर गोदा आरतीला

उपस्थिती लावली. त्यावेळी त्यांनी

भावना व्यक्त केल्या. त्यानंतर रामतीर्थ

गोदावरी सेवा समितीचे कार्यवाह जयंत

गायधनी यांनी आरती समितीच्या

विविध उपक्रमांची व कार्यपध्दतीची

सविस्तर माहिती दिली. समितीचे

उपाध्यक्ष प्रभू नरसिंह कृपादास यांनी

त्यांचे औपचारिक स्वागत करत या

उपक्रमाचे महत्त्व उलगडून सांगितले.

सदस्य शिवाजी बोंदाडें यांनी

स्मृतिचिन्ह, वस्त्र व पुष्पगुच्छ देऊन

कृष्णगोपाल यांचा सन्मान केला. सचिव

मुकूंद खोचे यांनी समितीच्या वार्षिक

उपक्रमांची माहिती देत उपस्थित

मान्यवरांप्रति कृतज्ञता व्यक्त केली.

राष्ट्रप्रेमाने भारावला गोदाघाट

देशभरातील विविध सैनिकी

प्रशिक्षण केंद्रांतून आलेले २०० हून

अधिक युवा सैनिक गोदा आरतीत

सहभागी झाले. यावेळी जवानांनी भारत

माता की जय व वंदे मातरम् चा

जयघोष करत संपूर्ण घाट परिसर

राष्ट्रप्रेमाने भारावून गेल्याचे दिसून

आले. गोदावरी मातेला वंदन करत

भारतमातेच्या रक्षणासाठी बळ प्राप्त

होण्यासाठी सामूहिक प्रार्थना करण्यात

आली. गोदा आरतीला जवानांची

उपस्थिती हा केवळ धार्मिक सहभाग

नव्हता, तर गोदा तीरावर भारतीय

संस्कृती, अध्यात्म व देशसेवेचा

एकत्रित संगम यावेळी दिसून आला.

कोपरा...

ज्योतिर्मय ✍ साहित्य

अरे जरा जपून... कोपरा लागेल ना? आम्ही

दोघी मैत्रिणी तिच्या घरी डायनिंग टेबलावर गप्पा

मारत बसलो होतो आणि तिचा नातू हसत आमच्या

भोवती फेऱ्या घालत होता... त्यावेळी त्याची आजी

त्याला म्हणाली... आणि माझे कोपऱ्याकडे लक्ष

गेले.. कोपरा... एक शब्द पण किती वेगवेगळ्या

ठिकाणी वेगवेगळ्या अर्थांनी वापरला जातो.. पण

त्यातला गर्भितार्थ मात्र लक्षात घ्यायला हवा..

डायनिंग टेबल, स्टडी टेबल, टीपॉय इत्यादी

घरातील उपयोगी वस्तूंचे कोपरे सुंदर पण धारदार..

सहज लागून खजम देऊ

शकणारे... काळजी

घ्यायला लावणारे...

घरातील भिंतींचे

कोपरे थोडेसे जरी

दुर्लक्षित राहिले तर

कोळीष्टकाने भरणारे..

पण त्यातील एखाद्या

कोपऱ्यावर आपण लक्ष

देऊन छान सजावट केली.. पुस्तकाचे कपाट, शोपीस,

डुंबर, एखाद्या फुलाची कुंडी असे काहीही आपल्या

घरातील जागा आणि आवड यानुसार सजवले तर

हाच सुंदर कोपरा सगळ्यांचे लक्ष वेधून घेतो..आणि

सहज आनंदही देतो...

घराच्या बाहेर आपण कधीतरी सहज शतपावली

घालत, फिरत कोपऱ्यापर्यंत जाऊन येतो असे

म्हणतो.. त्यावेळी तो कोपरा आपल्या घराशी

जवळीक साधणारा सहज जाऊन येऊ शकतो इतक्या

अंतरावरचा आहे हे कळते..

हाताचा कोपरा... कोपऱ्यापर्यंत मेंदी काढली,

बांगड्या भरल्या अशा वाक्यांनी त्याचे खास सौंदर्य

अधोरेखित केले जाते.. तर कधी कौतुकाचे कधी

विषादाने आपण सहज तुला कोपऱ्यापर्यंत हात जोडले

ग बाई/रे बाबा असे म्हणतो...

या सगळ्या कोपऱ्यांबद्दल आपल्याला माहिती

आहे.. ते किती असतात हेही माहित आहे... पण

मनाच्या कोपऱ्यांचे काय? ते किती आहेत आणि

त्यामध्ये काय काय लपलेले आहे जे केव्हाही

अचानकपणे बाहेर येईल की नाही याची आपल्यालाही

कल्पना नसते..

अनेक व्यक्ती काही

आता हयात नसलेल्या पण

मनात असलेल्या.. काही

काळापर्यंत आणुष्यात

आलेल्या पण लक्षात

राहिलेल्या व्यक्ती... सुख दुः

खाचे प्रसंग... काही

अकल्पित घडलेल्या घटना,

मान अपमानाचे प्रसंग..एक ना दोन त्याचा थाण

पताच लागत नाही.. पण या मनाच्या कोपऱ्यांचा

सुद्धा निचरा होणे खूप आवश्यक आहे.. नाहीतर

साठवून ठेवलेल्या मनतळातील खजम्यांचे मोठ्या

आजारात रूपांतर व्हायला वेळ लागत नाही...

त्यामुळे काहीही होवो हे सगळे कोपरे आपल्याला

छान जपायला हवेत... त्यांच्याशी सुसंवाद करायला

हवा.. तरच आपण प्रसन्न राहू शकतो.. हो ना?

॥ ज्योतिर्मय ॥

साहित्याचे विद्यापीठ

ज्योतिर्मय या साहित्य विषयक दैनिकांतून सतत वेगवेगळे विषय घेवून आम्ही वाचकांना नवनवीन साहित्य देत असतो, खूप मोठे मोठे लेख छापून पानं भरण्याचे धंदे आम्ही करीत नाहीत कारण ते वाचण्यात आजकाल कोणाला इंटरेस्ट पण नसतो म्हणून छोटे लेख देण्यावर आमचा जास्त भर असतो. असेच वास्तवावर आधारित एक नवी कोरी लेख मालिका जिचे नाव आहे..

इंदापूरी निखारे

आम्ही दि 13 मे पासून दररोज आपणासाठी घेवून येत आहोत. प्रसिद्ध लेखक, दिग्दर्शक, कवी सतीश इंदापूरकर यांच्या खास शैलीत हे सदर वाचकांच्या मनाचा ठाव घेईल याची आम्हाला खात्री आहे. ज्वलंत विषयावर, विनोदी, खुमासदार पद्धतीने लेखन करण्याची इंदापूरकरांची एक खास शैली आहे. ती आपणास कशी वाटली आम्हास नक्कीच कळवा.

संपादक
ज्योतिर्मय साहित्य, पुणे
मो. 7743918559

कॅनडात कार्नीचे पुनरागमन : भारतासाठी शुभसंकेत

ज्योतिर्मय ✍ साहित्य

(मागील अंकावरून)

त्यामुळे कार्नीच्या विरोधातील दोन विरोधी

मोहरे गारद झाले. ट्रम्प यांनी कॅनडावर केलेले

आरोप-प्रत्यारोप, त्यांची आर्थिक धोरणे यामुळे

कॅनडाचे राजकारण ढवळून निघाले होते. या सर्व

गोंधळावर कार्नी यांनी जबरदस्त उतारा दिला

आणि तो उतारा यशस्वी ठरला. कॅनडामध्ये

राजकीय उलथापालथ झाली असती परंतु नवा

नेता, नवा चेहरा यामुळे लिबरल पक्ष कात टाकू

शकला आणि नव्या दिशेने आकार घेऊ शकला.

वाढती महागाई, वृद्धांच्या गृहनिर्माण योजना

तसेच आर्थिक स्थैर्य, व्यापार वाढ, जंगलातील

पर्यावरणाचे लक्षण आगीपासून बचाव इत्यादी

अनेक बाबतीत कार्नी यांना दमदार व ठोस पावले

उचलावी लागतील. त्यात त्यांच्या नेतृत्वाचा कस

लागेल.

वादळाच्या

केंद्रस्थानी:

राजकीय वादळाच्या

केंद्रस्थानी मार्क कार्नी होते.

ते मृदूभाषी, समतोल, शांत

आणि संयत नेते

असल्यामुळे त्यांना कॅनडाच्या राजकारणावर

चांगला उसा उमटविता आला आहे. एक प्रगल्भ

मितभाषी अर्थशास्त्रज्ञ पुन्हा कॅनडाचे नेतृत्व हाती

घेत आहेत. त्यामुळे तेथे स्थैर्याची पहाट होईल

असे भाकीत केले जात आहे. आपल्या लिबरल

पक्षाला पराभवाच्या गर्तेतून वाचवून कॅनडाला

वादळातून सुखरूप बाहेर काढणारा मार्क

कार्नी हा एक नवा आशेचा तारा ठरला आहे.

हाऊस

— विद्यावाचस्पती विद्यानंद
Mobile: +917709612655
Email: vidyavachaspati.vidyaland@gmail.com

आनंदी पहाट...

व्यक्तिमत्त्वाचा संबंध मानसिकतेशी निगडीत

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य
अंतरात्म्याला शांती मिळणं अत्यंत जरूरीचं असतं. आपल्या दैनंदिन गरजा भागवताना आपण केवळ शरीराचाच विचार करत असतो. अन्न, वस्त्र, निवारा ह्या तीनही गरजा खरं तर आपल्या शरीरासाठी आवश्यक असतात. आपल्याला त्याव्यतिरिक्त आपणखीन एका गोष्टीची गरज असते, ती म्हणजे शांतीची. आपल्या अंतर्मनाला, अंतरात्म्याला शांती मिळणं मानसिक स्वास्थ्यासाठी अत्यंत आवश्यक असते. आपल्या दैनंदिन गरजांची पूर्तता करण्याच्या धावपळीत आपण आपली मुलभूत गरजच विसरून जातो, त्याची जाणीवच आपल्याला होत नाही. आपल्या जीवनांतील सार कशांत आहे? हे आपण स्वतःच शोधून काढायचं असतं. त्याच्यासाठी आपल्या अंतरात्म्याचा शोध घेण्याची, त्याला समजून घेण्याची, त्याचा यथायोग्य विचार करण्याची जरूरी असल्याची आपल्याला जाणीव असलीच पाहिजे.

मिळेल त्यांत समाधानी राहावं असं म्हंटलं जातं, पटतं का आपल्याला? खरंच जे काही मिळतं त्यांत आपण खरंच समाधानी राहू शकतो का? समाधानाचा संबंध थेट आपल्या अंतर्मनाशी असतो. त्यामुळे आपल्या अंतर्मनाला जोपर्यंत समाधान मिळत नाही, तो पर्यंत आपण मानसिक पातळीवर स्वास्थ्य मिळवू शकत नसतो. आपण करत असलेल्या सर्वच गोष्टी आपल्याला नेहमीच समाधान मिळवून देतातच असं नाही. आपण करत असलेल्या गोष्टींमध्येच आपण समाधान शोधत असतो. परंतु ज्या गोष्टी आपल्याला समाधान देतील त्यांची आपण निवड करतो का? प्रत्येक व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा संबंध त्या व्यक्तीच्या मानसिकतेशी निगडीत असतो. आपापली अपेक्षा, गरज, उपजत कलागुण, छंद, आवड, निवड, सवड, वैचारिक क्षमता, सामाजिक स्थान, व्यावसायिक संबंध, कौटुंबिक आकार, शैक्षणिक पात्रता, आर्थिक कुवत तसेच याव्यतिरिक्त इतर सर्व लौकिक आणि अलौकिक गुण ह्या सर्व बाबींवर आपलं व्यक्तिमत्व बाहय तसेच अंतर्गत कसं असू शकेल, हे ठरतं. आपल्या राहणीमानात एकप्रकारे आपलं व्यक्तिमत्व पेट अणू शकतं.

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य

राम राम म्हणून राम कसा भेटेल या विचारण्यात काहीच अर्थ नाही. उलट असे म्हणता येईल की, राम राम म्हटल्याशिवाय राम भेटणेच शक्य नाही. व्यवहारातही आपला हाच अनुभव आहे. समजा, आपल्याला एका गावाला जायचे आहे म्हणून आपण स्टेशनवर गेलो, आणि जिथे जायचे आहे त्याचे सर्व वर्णन केले पण

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य
राम राम म्हणून राम कसा भेटेल या विचारण्यात काहीच अर्थ नाही. उलट असे म्हणता येईल की, राम राम म्हटल्याशिवाय राम भेटणेच शक्य नाही. व्यवहारातही आपला हाच अनुभव आहे. समजा, आपल्याला एका गावाला जायचे आहे म्हणून आपण स्टेशनवर गेलो, आणि जिथे जायचे आहे त्याचे सर्व वर्णन केले पण

स्वस्त पण बहुगुणी तुरटी

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य
खनिज घनता सुधारते
काळ्या उडीद डाळीमध्ये मॅग्नेशियम, पोटॅशियम, लोह आणि कॅल्शियम इत्यादी आवश्यक खनिजे आणि जीवनसत्त्वे असतात. हे सर्व पोषक आपल्या हाडांमधील खनिज घनता वाढवण्यास मदत करतात. हे खूप महत्त्वाचे आहे कारण जसजसे आपण वय वाढतो तसतशी आपली हाडे कमकुवत होत जातात. त्यामुळे आपण ऑस्टिओपोरोसिससारख्या हाडांशी संबंधित आजारांना बळी पडतो.

मधुमेहामध्ये फायदेशीर राहते
जर तुम्हाला मधुमेह असेल तर तुमच्या आहारात उडीद डाळ ही एक महत्त्वाची गोष्ट आहे. त्यामुळे रक्तातील साखर नियंत्रित ठेवण्यास मदत होते. यामध्ये फायबरचे प्रमाण जास्त असते, त्यामुळे ते इंसुलिन सोडण्याचे नियमन करून तुमच्या रक्तातील साखरेची पातळी नियंत्रित करते.

हृदय निरोगी ठेवते
काळी उडीद डाळ तुमच्या हृदयाच्या आरोग्यासाठी देखील उत्तम आहे कारण त्यात फायबर, मॅग्नेशियम आणि पोटॅशियम जास्त प्रमाणात असते, त्यामुळे ते तुमच्या हृदय व रक्तवाहिन्यांसंबंधी प्रणालीला निरोगी ठेवण्यास मदत करू शकते. हे तुमच्या कोलेस्टेरॉलची पातळी संतुलित करते, जे तुमच्या हृदयासाठी उत्तम आहे.

साखरे ऐवजी गुळ का खावा?
फुफ्फुसातील संसर्ग रोखतो – गुळामुळे रक्त शुद्ध होत. चयापचयाचा वेगही नियंत्रित राहतो. याशिवाय घसा आणि फुफ्फुसाच्या संसर्गांवरही गुळ फायदेशीर ठरतो.

पोटाच्या तक्रारींवर गुणकारी– पोटाच्या विविध तक्रारींवरही गुळ हा रामबाण उपाय आहे. गॅसेस, असिडीटीची तक्रार असेल तर, गुळ खाण्याने त्रास कमी होतो. आंबट ढेकरींपासून सुटका – गुळ, सैंधव आणि काळे मीठ एकत्र करून छाछां तर आंबट ढेकर येणं थांबते.

सांधे दुखत असतील तर गुळ आणि आलं एकत्र करून खाल्ल्यास फायदा होतो. दररोज आलं आणि गुळाचा एक खडा गुळ खाण्याने त्रास कमी होतो. आंबट ढेकरींपासून सुटका – गुळ, सैंधव आणि काळे मीठ एकत्र करून छाछां तर आंबट ढेकर येणं थांबते.

सांधे दुखत असतील तर गुळ आणि आलं एकत्र करून खाल्ल्यास फायदा होतो. दररोज आलं आणि गुळाचा एक खडा गुळ खाण्याने त्रास कमी होतो. आंबट ढेकरींपासून सुटका – गुळ, सैंधव आणि काळे मीठ एकत्र करून छाछां तर आंबट ढेकर येणं थांबते.

रक्ताची कमतरता भरून निघते – गुळ हा लोहाचा मोठा स्रोत आहे. तुमचं

वृक्षवल्ली आम्हा सोयरी

वनचरे...

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य

रेडिओवर तुकोबांचा अभंग लागला होता. लताबाई गात होत्या. त्या गाण्याच्या तालावर श्यामराबांनी ठेका धरला होता. तेही गुणगुणू लागले होते, वृक्षवल्ली आम्हा सोयरी वनचरे... एवढ्यात राजेशने त्यांची तंद्री भंग केली.. बाबा, ऐका ना मी काय म्हणतोय ते...? श्यामराव आपल्या तंद्रीतून बाहेर येत म्हणाले, हं, बोला राजे. राजेश म्हणाला, बाबा, हा संत तुकाराम महाराजांचा अभंग आहे ना ? श्यामराव राजेशच्या ज्ञानावर खुश होत म्हणाले, अगदी बरोबर. बेटा, तुला आवडला का हा अभंग ? लता मंगेशकरांनी फार सुंदर गायला आहे बरं . अहो बाबा, अभंग तर सुंदर आहेच. पण मला विचारायचे ते वेगळेच आहे. बोल बोल काय विचारायचे आहे तुला ? बाबा म्हणाले.. राजेश म्हणाला, बाबा, आता जसे शाळेत पर्यावरणाचे महत्त्व शिकवतात. झाडे लावा वगैरे सांगतात. तसे तुकाराम महाराजांच्या काळी पण सांगत असावेत का हो ? हा प्रश्न ऐकल्याबरोबर बाबांना हसू फुटले. तशी पंकी मध्ये येत म्हणली, बाबा, हा राजेश ना काय विचारेल काही सांगता येत नाही..

नाही नाही पंके, अग आपल्या राजेशला पडलेला प्रश्न बरोबरच आहे. या प्रश्नाचे उत्तर मी सांगतो. पण त्याआधी तू एक काम कर. तू आईला आपल्या सगळ्यांसाठी मस्त गरमगरम पोहे करायला सांग. आणि पोहे झाले की तिला पण इकडे ये म्हणावं. हो बाबा, आता सांगते आईला असं म्हणत पंकी स्वयंपकाघराकडे पळाली. ती गेली तशी परतलीही. राजेश म्हणाला, आता सांगा ना बाबा माझ्या प्रश्नाचे उत्तर. हो सांगतो. त्याचं काय आहे राजेश, त्या वेळी

नाम व भगवंत

नाव सांगता आले नाही, तर आपल्याला तिकीट मिळेल का ? उलट, त्या गावातली माहिती काही नाही पण नाव ठाऊक आहे, तर आपल्याला तिकीट मिळून तिथे जाता येईल. म्हणजे ठिकाण माहितीचे आहे पण नाव तेवढेच न आठवले तर काहीही उपयोग होत नाही. यावरून एक गोष्ट स्पष्ट होते की, बाकी सर्व केले पण नाम नाही घेतले तर काही उपयोग होत नाही ; म्हणून नाम घेणेच जरूर आहे. नामाने भगवंताची प्राप्ती होणार ही खात्री असावी.

भगवंताच्या नामाची गरज दोन तऱ्हेने आहे ; एक प्रपंचाचे स्वरूप कळण्यासाठी, आणि दुसरी, भगवंताच्या प्राप्तीसाठी. खायला–प्यायला पोटभर, बायकोमुले, घरदार वगैरे सर्व गोष्टी असल्या तरीसुद्धा आपल्याला काळजी आणि तळमळ का असते हे आपल्याला कळत नाही. याचा अर्थ, दुःखाचे खरे स्थान कुठे आहे हे कळत नाही. ते कळण्याकरिता भगवंताच्या नामाची गरज आहे. भगवंताची तळमळ लागेपर्यंत नामाची जरूरी आहे ; नंतर, भगवंतावाचून आपल्याला दुसरा आधार नाही म्हणून नाम घ्यायला पाहिजे ; आणि शेवटी, भगवंताच्या दर्शनानंतर नाम संवधीने

आपोआप येते. एकूण, आरंभापासून शेवटपर्यंत भगवंताचे नामच शिळूक राहते. जो नामस्मरण करील आणि त्याचे अनुसंधान ठेवील त्याला भगवंताची जिज्ञासा आपोआप उत्पन्न होईल. नामाकरिता नाम घ्या की त्यात राम आहे हे कळेल. नाम घेताना जे घडेल ते चांगले आणि आपल्या कल्याणाचे आहे असा भरवसा ठेवा.

भगवंताचे नाम हीच सच्चिदानंदस्वरूप सद्ब्रह्म होय. भगवंताच्या नामात जो स्वतःला विसरला तो खरा जीवनमुक्त होय. जे काय साधायचे ते हेच. बाकीच्या गोष्टी स्वप्नासारख्या समजाव्यात. त्या प्रचीतीस येतात पण नसतात. देहाशी असलेले आपले तादात्म्य हे एक प्रकारच्या सवयीने आणि अभ्यासानेच झाले आहे. याच्या उलट अभ्यास करून भगवंताचे चिंतन केले तर जसे आज देहाशी तादात्म्य आहे त्याचप्रमाणे भगवंताशी आपले तादात्म्य होईल.

सकाळी उठताना रात्री निजताना जेवायच्या आधी नाम घ्यायचेच आणि भगवंताची आठवण करायचीच असा नियम करावा. तो आयुष्यात फार उपयोगी पडेल.

उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९३९२

आजच्यासारख्या शाळा वगैरे नव्हत्या. गुरुजी किंवा पंतोजी घरी येऊन शिकवायचे. काही ठिकाणी गुरुकुलासारखी पद्धतही होती. पण वृक्षांचे, पर्यावरणाचे महत्त्व वेगळे सांगावे लागत नव्हते. कारण त्याची जाण त्या काळातील लोकांना म्हणजेच आपल्या पूर्वजांना मुळातच होती. ते स्वतःच पर्यावरणाला जपायचे, त्याची काळजी घ्यायचे. त्याचे संस्कार आपोआपच त्या काळातील लहान मुलांवर व्हायचे. वृक्षांना पवित्र मानून त्यांची पूजा केली जायची. कामापुरतीच विशिष्ट झाडे तोडली जायची. जंगले शाबूत होती, घनदाट होती. त्यावर लोकांची उपजीविका चालायची. आणि तुकाराम महाराजांसारखे संत तर वनातच राहायचे. तिथेच त्यांची उपासना, ध्यान, जपतप इ. गोष्टी व्हायच्या. त्या वनातील वृक्ष, प्राणी हेच त्यांचे सखेसोबती असायचे. त्यांच्या संगतीत त्यांचा वनवासही सुखकर

व्हायचा. आणि दुसरी महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे आपल्या साधूसंतांना मुळातच पर्यावरणाची जाण होती, त्याचे महत्त्व कळले होते. समर्थ रामदासांच्या दासबोधात सुद्धा कितीतरी ठिकाणी वेगवेगळ्या कारणाने वृक्षांचा उल्लेख त्यांनी केला आहे. बाबांनी सोप्या शब्दात सांगण्याचा प्रयत्न केला.

(क्रमशः)

॥ संत महात्म्य ॥

लेखक - मधुकर बोरीकर

9403061886

संत जनाबाई

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य

संपले त्यावेळेस शंका कुशंका ह्या मिटलेल्या असतात. गुरु वाक्य प्रमाण अशी श्रद्धा दृढ झालेली असते. आणि त्याची ही निम्रांत अवस्था असते. अशा स्थितीमध्ये मना ला श्वासाच्या सोहम नादाशी बांधून अजपाजप हा कारायचा असतो. असे असे सोहम ध्यान अखंड तू करीत रहा हा आदेश गुरुमाऊलीचा स्वीकारून त्याचे पालन चांगदेवांनी केले.

२१ सहस्र श्वास वेळोवेळा बाळा तोही डोळा स्थिर करी आपले दिवसभरात २१००० श्वास होतात. आपले आरोग्य खराब असेल तर यापेक्षाही जास्त श्वास खर्च होतात. आपले आयुष्य हे आपल्या आपल्याला मिळालेल्या श्वासांच्या मर्यादेवरून ठरते. न की किती वर्षे तुम्ही जगू शकाल.भगवंता तर्फे मिळालेल्या श्वासाच्या मर्यादेतून आपण प्राणायाम,उत्तम आरोग्य ठेवून हे श्वास कमी खर्च करू शकतो. उर्ध्व श्वास झाल्यानंतर तर हे श्वास आणखी कमी खर्च होतात व आयुष्य वाढते.

श्वासावर सोहम ध्यान करताना ते स्थिरतेणे अखंडतेने करावयाचे असते. आणि ते तसे कर ही आज्ञा गुरु मातेने त्यांना दिली. निद्रा ना जागृती निजशील काई/ परिसेसी चांगल्या बोले मुक्ताई निद्रा ही नाही आणि जागृती ही नाही या दोन्हीच्या पलीकडे उन्मनी अवस्था ,समाधी अवस्था याच स्थितीत तू रहा आणि माझे म्हणणे ऐक, असे मुक्ताई चांगदेवास सांगतात. अखंड समाधी अवस्थेमध्ये राहिले तर महदानंद आणि शांत आनंद मिळत असतो या सुखाला शेवट नाही म्हणून हे सुख तू अनुभव असे यातून मुक्ताईला आपले शिष्य श्री चांगदेव यांना सांगावयाचे असावे असे वाटते. समर्थ योगी चांगदेव हे अभावयोगी होते व ते गुरुकृपेनंतर ते पूर्ण सिद्धयोगी झाले. त्यांच्या स्वतःच्या प्रयत्नातून ब्रूर प्राणी वाध, साप इत्यादींवर ते प्रभुत्व मिळवू शकत होते. इतके असूनही आपण पूर्ण झालो नाही आणि गुरुकृपेशिवाय होऊ ही शकणार नाही याची जाणीव त्यांना झाली, आणि मुक्ताई मातेच्या चरणांवर त्यांनी शरणागती पत्करली. इतकी योग साधना असताना मनाचा हा निरागसपणा त्यांना पूर्णत्वाकडे जाण्यास कारणीभूत झाला. त्यांचा अहंकार कसा एका क्षणात लीन झाला हे आपण समजून घ्यावे. आपण संत ज्ञानेश्वर यांचे चरित्रातील अशा कथा वाचताना किंवा ऐकताना चांगदेवाच्या किंवा नामदेवांच्या मोठेपणाबद्दल अनभिज्ञ राहतो. आपल्या स्वतःच्या मनातही प्रचंड अहंकार दाटून राहिलेला असतो.आपल्या स्वभावाची,साधनेची जर तुलना या विभुर्तिच्या सुरूवातिच्या साधन अवस्थेची कारायचे ठरविले तरीही आपण त्यांच्या पांसांगालाही पुरणार नाहीत.

या महान विभूतींनी स्वतःला वेळीच कसे सावरले, आणि गुरुप्रती कशी विनम्र भावना ठेवून त्यांच्या आज्ञेत राहिले व कठीण साधना करून पूर्णत्वास गेले, इकडे आपण लक्ष देत नाही.

ही चूक आता तरी न करता आपण विनम्र होऊन या महान विभूतींना साष्टांग प्रणिपात करूयात.

निवृत्ती, ज्ञानदेव सोपान, मुक्ताबाई एकनाथ, नामदेव तुकाराम.

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८८२ ३५६४६

वैराग्य निरूपण

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य

(दशक तिसरा, समास दहावा)
समर्थ शिष्याला भक्ती मार्गातून ज्ञान देतात. शिष्य हा गुरूवर श्रद्धा असलेला हवा. भक्ती मार्गातून ज्ञानमार्ग व ज्ञानातून आदर्श विचार त्याच्यात येतात. हे आदर्शवादी विचारचं आयुष्यात ऊपयगी पडतात. कसं जगावं हे तत्वज्ञान सांगण्याची आनंदी समाधानी जीवनशैली आत्मसात करण्यासाठी हा समास खुपच ऊपयुक्त आहे असे मला वाटते. मित्रांनो समर्थांच्या मते मानवी जीवनच अपूर्ण आहे. माझं माझं असं आपण म्हणतो पण प्रत्यक्षात कोणीही कोणाचं नसतं हे अंतिम सत्य आहे.
“सचेतन व अचेतन“ वस्तू व प्राणी काळाच्या अधीनपणाने एका दिशेने सारख्या वहात असतात. माणसाच्या जीवाची तळपणारी, लखलखणारी, धाडसी, निर्भिड, प्रेमाने मायेने ओथंबलेली जीवाची ज्योत एक दिवस असा येतो की ती ज्योत थांबते मरणाच्या गडद अंधारात ती गडप होते दिसेनाशी होते. सगळं सगळं संपतं देह निष्प्राण होऊन पडलेला असतो. आणि यालाच देहावसन, मरण असं म्हणतात. अशा प्रसंगी कोणीही काहीही करू शकत नाही. .ज्या त्या जीवालाच अशा प्रसंगी तोंड द्यावे लागते.

मंडळी विचार करा हे जर अंतिम सत्य आहे तर माणसे जगण्यासाठी आटापिटा का करतात. असा प्रश्न कोणाही विचारी माणसाला पडल्या वाचून लहाणार नाही. आयुष्य ज्याचे त्याचे असते ते कसे जगावे हे ज्याने त्याने ठरवावे. पण माझ्या मते जीवन हे आदर्श विचाराने भरलेले असावे त्यात, सेवा, माया ममता, यांनी काठोकाठ भरलेले असावे. त्यात वैरभाव, द्वेश मत्सर, हेवेदावे अहंकार, याला थारा नसावा. ऊत्तमोत्तम मर्यादित जीवन जगावे. ईश्वर जे जे चांगले संकेत,संकल्पना तुम्हाला देतो त्यप्रमाणे जीवन जगावे.

(क्रमशः)

नीतिशतक निरूपण

अनुवाद आणि निरूपण
ह.भ.प.चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ।
नास्त्युद्यमः समो बन्धुः कुर्वाणो नावसीदति ॥
अर्थ – माणसांच्या शरीरातील आळस हाच त्याचा महाशत्रु आहे. उद्योगाविना कोणी आस नाही. उद्योगी कधी क्षीणतेस प्राप्त होत नाही.

भर्तृहर्त्रीना या श्लोकात उद्यमशीलतेचे महत्त्व सांगीतले आहे. उद्योग हाच माणसाचा खरा मित्र आहे, तर आळस हा माणसाचा शत्रु आहे. म्हणून माणसाने नेहमी उद्योगशील असावे, असा आशय येथे अभिव्यक्त करण्यात आला आहे.

छिन्नोऽपि रोहति तरुः क्षीणोऽप्युपचीयते पुनश्चन्द्रः ।
इति विमृशन्तः सन्तः सन्तप्यन्ते न दुःखेषु ॥
अर्थ – तोडला गेलेला वृक्ष पुनः वार येतो. कृष्णपक्षातील क्षीण चंद्र पुनः वृद्धीस प्राप्त होतो. असा विचार करणारे संतजन दुःखाच्या स्थितीतही संतप्त किंवा शोकग्रस्त होत नाहीत.

दुःखानंतर सुख येत असते, असा सकारात्मक विचार संतजनांकडे असतो. म्हणून विपन्नावस्थेतही ते संतजन शोकावस्थेस प्राप्त होत नाहीत; असे प्रतिपादन या श्लोकात किंवाज भर्तृहर्त्रीनी केले आहे.

॥ श्री राम कथा ॥

वक्ते : आदरणीय श्री चैतन्य महाराज देगलूरकर

ज्योतिर्मय ￼ साहित्य

अजूनही आपण बाल कांडात आहोत. रामचंद्र प्रभूची व्यवहारीक भूमिका व आध्यात्मिक दोन्ही स्तरावर आपण विचार करीत आहोत. कांहीं गोष्टी वाल्मिकी रामायणात दिसतात त्या इतर रामायणात दिसत नाहीत. गोस्वामी तुलसीदासांची मांडणी भावात्मक दिसते. ज्ञान, भक्ती, कर्म या तिन्ही शिवाय जीवन अपूर्ण राहते.

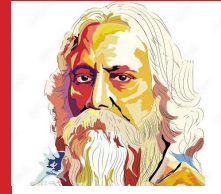
विश्वामित्र दशरथाकडे रामास दे अशी मागणी करतात, दशरथ

नाही म्हणतो.मग वशिष्ठ यांनी प्रभु रामचंद्रास बोध केला तो योग वसिष्ठ या नावे प्रसिद्ध आहे. हा ग्रंथ आम्हाला विचार देतो. जुनाट असणाऱ्या संसार रोगावर विचार हेच औषध आहे. मनाला शांती योग्य विचाराने होते.दुःखद प्रसंगात सांत्वना, दिलासा हे वेदांत हे देते. अशा वेळी वेदांत सांगणा की नाही ? पण या शिवाय समाधान प्राप्तच होणार नाही.समाधान हे नेहमी विचाराने प्राप्त होते. ते त्या विचारा मागे लपलेले असते. माणसाला ही योग्यता आहे की त्याला विचार करायची बुद्धी असते.

विचाराची व्याख्या काय?.विच धातू म्हणजे वेगळे करणे. सार व असार हे वेगळे करण्याची प्रक्रिया म्हणजे विचार .वेगळे करणे ही कांहीं तरी समजण्यासाठीच असते. एखाद्यास समजत नसेल तर प्रसंगातील धारणेतील फरक त्यातील प्रकार सांगून समजाविला की आपणास कळतो. बोधाचे विराटीकरन करणारे तुम्ही चतुर असतात. सार व असार वेगळे केले की माणूस अविचार त्यागतात. म्हणून वेगळे करणे गरजेचे आहे.

(क्रमशः)

रवींद्रनाथ टागोर

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

पुढील काळात लिहिलेल्या काही नाटकांमध्ये त्यांनी अध्यात्मिक विषयांना हात घातला. याचे कारण म्हणजे त्यांची स्वतःचीही आध्यात्मिक परिवर्तनाच्या दिशेने वाटचाल सुरू होती. त्याचे प्रतिबिंब या नाटकांमध्ये उमटलेले दिसते. अशा नाटकांमध्ये शारदोत्सव , राजा यासारख्या नाटकांचा समावेश आहे. त्यांचे राजा हे नाटक आजच्या परिस्थितीवर देखील भाष्य करणारे आहे. आपण प्रजाहितदक्ष असल्याचा आव आणून राजे लोक आपला स्वार्थ कसा साधतात आणि आपली सत्ता कशाप्रकारे राखण्याचा प्रयत्न करतात हे यात दाखवले आहे. आजच्या राज्यकर्त्यांना देखील हे लागू पडते.

अचलायतन आणि डाकघर या नाटकांमध्ये रवींद्रनाथांनी शिक्षणाच्या पारंपारिक पद्धतीवर कोरडे ओढल आहेत. शिक्षणाची पारंपारिक आणि प्रचलित पद्धती त्यांना मान्य नव्हतीच. त्यामुळेच त्यांनी शांतीनिकेतनची स्थापना केली होती हे आपल्याला माहिती आहे. अचलायतन या नाटकात त्यांनी शिक्षणाच्या नावाखाली मुलांची कोवळी मने मारली जातात, त्यांच्या विचारशक्तीला वाव दिला जात नाही, त्यांच्याकडून सक्तीने घोकेपट्टी करवून घेतली जाते आणि त्यालाच शिक्षण असे गोंडस नाव दिले जाते हे प्रभावीपणे दाखवले आहे. शिक्षणातील यासारख्या गोष्टी म्हणजे केवळ औपचारिकता. हे शिक्षण नव्हे असे त्यांनी या नाटकातून स्पष्ट केले आहे. डाकघर या नाटकात एक मुलगा आजारी असल्यामुळे घरातच कोंडून राहतो. त्या मुलाचे भावविश्व आणि त्याच्या भोवतालची परिस्थिती त्यांनी प्रभावीपणे चित्रित केली आहे.

१९१६ मध्ये त्यांचे फाल्गुनी हे नाटक आले. हे नाटक अनेक अर्थानी आगळे वेगळे आणि जीवनाचे रहस्य सांगणारे आहे. निसर्गातील वसंत ऋतू म्हणजे मन प्रसन्न करणारा, चैतन्य देणारा आणि सर्वांचा आवडता असतो. तो दरवर्षी नित्य नियमाने येतो आणि पुन्हा जातो. हे सांगतानाच रवींद्रनाथ मानवी जीवनातील वसंताचे रहस्य देखील सांगतात. मानवी जीवनातील वसंत देखील असाच फुलत राहतो. मानव जर नीती नियमानुसार आपले वर्तन चांगले ठेवील आणि आलेल्या अनुभवातून शहाणा होत जाईल तर त्याच्या जीवनातील वसंत देखील फुलतच राहील. वृद्धापकाळमुळे माणसाच्या डोक्यावरील केस भलेही शुभ्र होतील पण त्याच्या अनुभवानी तो परिपक्व झालेला असेल आणि प्रौढतेतून प्रकट झालेले त्याचे हे तारुण्य स्वतःसाठी न जगता दुसऱ्यासाठी जगणारे, इतरांच्या उपयोगी पडणारे असे असेल. हे एक प्रकारचे चिरयौवनच. मग मनुष्याच्या जीवनातील वसंत कधीही मावळणार नाही अशा प्रकारचा सुंदर संदेश या नाटकातून त्यांनी दिला आहे. या नाटकातून कला आणि सौंदर्य यांचे पुजारी असलेल्या रवींद्रनाथांचे दर्शन आपल्याला घडते.

(क्रमशः)

जात्यावरच्या ओव्या.....

शेती विषयक

कढाई आली गुळा
गगनी गेला वास
कोण्या माऊलीचा पुत
वर्षभरा लावे ऊस || ७९||

तिफन सारसती
शिंगारून नेली शेती
मागून आला बाई
मोडगा हिचा पती || ८०||

संदर्भ - शांताई इंगळे

संकलन - सौ. मनोरमा बोराडे
सहशिक्षिका, छत्रपती संभाजीनगर

फुलमाला....

सोनटक्का (बटरफ्लाय लीली)

कडक ऊन ना फुलास साहवे
शुभ्र याची नाजूक पाकळी
सोनटक्क्याचे फुल हे सुंदर
अलगद उमलते सायंकाळी

फुलपाखरा सारखे दिसते
देखणे फुल हे गोजिर गोजिरवाणे
परिमळ याचा इतका गहिरा
मन सहज होऊन जाते दिवाणे

सौ.माधुरी म.इनामदार, मिरज.

साहित्य-संस्कृति

शनिवार दि.१७ मे २०२५

३

शाश्वत ऑर्गॅनिक फार्म - खरंच अद्वितीय

ज्योतिर्मय साहित्य

घोडदे येथील आमचे काकाश्री मित्र श्री संजयजी सोनार यांच्या नाशिक येथे स्थित शाश्वत ऑर्गॅनिक फार्म व सुप्रसिद्ध पपया नर्सरीला भेट आज दिनांक १० मे २०२५ रोजी शाश्वत ऑर्गॅनीक फार्म नाशिक व पपया नर्सरीला भेट देण्याचा योग आला. गेल्या दोन तीन वर्षांपासून येथे भेट देण्याचा मानस होता तो आज पूर्ण झाला. विशेष म्हणजे या भेटी अंतर्गत संजय सोनार यांच्याशी बोलतांना मनस्वी खुप आनंद झाला कारण जेव्हा त्यांनी मला व माझे भाचे हर्षवर्धन शिरवाडकर यांना अर्थवोर्म कल्चर, सुडोमोनास बॅक्टेरीया कल्चर, ट्रायकोडर्मा कल्चर, गांडूळ खत निर्मिती प्रकल्पास भेट घडवून आणली तेव्हा त्यांच्या जवळ असलेले नॉलेज हे कोण्या पीएचडी झालेल्या माणसापेक्षा निश्चितच जास्त वाटले, प्रत्यक्षात एक नववी पास झालेल्या व्यक्तीकडे एवढे ज्ञान आहे की खरोखर असं म्हणावेसे वाटते की संजय सोनार हे एक वनस्पतींचे चालंत बोलतं विद्यापीठच आहे त्यांच्या मार्गदर्शनाने मी भारावून गेलो होतो. आपल्याला बॅक्टेरिया (जिवाणू) व गांडूळ यांच्या फक्त एक किंवा दोन प्रजाती माहीत आहेत पण सोनार यांनी जेव्हा सांगायला सुरुवात केली तेव्हा त्यांच्या अनेक प्रजाती आहेत हे निदर्शनास आणून दिले. या विषयी अनुभवाने त्यांना सखोल विशेष ज्ञान प्राप्त झाले आहे. त्यांनी अतिशय नियोजनबद्ध पद्धतीने, शास्त्रोक्त पद्धतीने गांंडूळ खत निर्मिती व ग्रीन मॅन्यूअर निर्मितीचे कार्य केले आहे. त्यांच्या या ज्ञानाला आपला बिग सॅल्यूट आहे. शाश्वत ऑर्गॅनिक फार्म मध्ये सोनार यांच्या मार्गदर्शनाखाली जवळपास ७० मजूर गुण्यागोविंदाने हसत खेळत काम करतात. त्याच्या या फार्म मध्ये विविध प्रकारच्या

शाश्वत ऑर्गॅनिक फार्म

शब्दांकन

प्रदिपगुरूजी पिंपळनेरकर

वनस्पतींची रोपे तयार केली जातात रोपे तयार करणाऱ्यांमध्ये अनेक महिला व पुरुष वर्ग आहेत त्यात एक महिला सरपंच राहिलेली आहे. रोपवाटीका नर्सरी मध्ये प्रामुख्याने केशर आंबा, हापूस आंबा, आंब्याच्या प्रजाती, फायकस, चेरी, प्लमबॅगो, सायकस, पायनस, कर्तारीपाम, सुपारी पाम, अरेका पाम, इक्झोरा, गलांडा, आकाशनिंब, युक्का, झामीया, फर्न, पर्णफुटी, ब्रायोफायलम, लोटस, लिंबू, पाण वनस्पती, शंकासुर, स्पॅथोडीया, रिहो, सदाफुली, अगोली, बॉटल पाम अशा अनेक वनस्पती पाहण्यात आल्या. अतिशय सुंदर निसर्गरम्य वातावरण्यात त्र्यंबकरोड नाशिक या ठीकाणी हा फार्म डेव्हलप केला आहे. आजूबाजूला महाकाय डोंगर व त्यात दोन २५-३०

वास्तू पुरुष

ज्योतिर्मय साहित्य

घर पहावे बांधून अशी एक जुनी म्हण आहे. पूर्वीच्या काळी तर, कर्जाच्या सुविधांचा अभाव असल्याकारणाने प्रचंड खर्च लागत असणारे घर बांधणे हे एक मोठे पुरुषार्थाचे लक्षण समजल्या जाई. यामुळे बरेचदा दोन-चार पिढ्यातून एखादाच स्वतः ची नवीन वास्तू निर्माण करीत असे. नसता, बहुतेक सर्वजण वडिलोपार्जित घरातील आपल्याला मिळालेला अर्धा चतकोर हिस्सा यालाच आपले घर मानत असे. माझ्याही जीवनात असाच कष्टपूर्वक घर निर्मितीचा (खरे तर फ्लॅट खरेदीचा) योगायोग प्रभू कृपेने घडून आला. आता या नव्या वास्तुत जावयाचे म्हणून आम्ही भरल्या मनाने, (आणि रिक्त खिश्याने) उलहासित झालो होतो. नेमक्या या प्रवेशाच्या वेळीच वास्तुशांती करणे गरजेचे आहे हे सुचविल्या गेले. अशी वास्तुशांती झाल्याशिवाय घर मालकाने त्या घरात पाणीही पिऊ नये आणि राहण्याचा तर त्याला अधिकारच नाही, अशी माहितीही मला मिळाली.आताही वास्तुशांती का करावी? याचा जेव्हा मी शोध घ्यायला सुरुवात केली त्या संदर्भात जी माहिती माझ्या हाती गवसली ती आपणांसमोर मांडण्याचा मी आज प्रयत्न करीत आहे.

प्रथमतः वास्तुशांती का करावी ?

यासाठी असे सांगण्यात येते की वास्तु निर्मित करीत असताना नदीकाठची वाळू, माती विटा इथे वापरल्या जातात. या नदीपात्रात मृत व्यक्तीच्या प्रेताची राख विसर्जित केलेली असते वाळूच्या कणांसोबत ही राख ही आपल्या घराच्या निर्मितीत अनाहूतपणे वापरली जाते. यामुळे हे वास्तूचे साहित्य दूषित होते आणि या दूषित वस्तूंनी तयार झालेले घर ही सहाजिकच दूषित होते.

हा दोष निवारण्यासाठी वास्तुशांती केली जाते. वास्तुशांतीच्या पूजेदरम्यान आचार्य आपल्या करवी वास्तु देवतेच्या सुवर्ण प्रतिमेचे पूजन करण्यास सांगतात. व ती आग्नेय दिशेस एका विशिष्ट कोणात पुरुण्यास सांगतात

हा वास्तूपुरुष सदैव आपल्या सोबत २४ तास आपल्या घरातच वास्तव्यास असतो. या वास्तुपुरुषाच्या खांद्यावर आपल्या पूर्ण घराचा भार टाकून आपण निर्धास्त असतो. आपण जाणते अजाणते पणे त्याला जिथे वास्तू देवता पुरुण्यात आलेली आहे त्या जागेला पदस्पर्श करून लाथ मारण्याचे पातकही आपण करतो. आपली चीज वस्तू आपण याच वास्तुपुरुषाच्या स्वाधीन करून बिनधास्त राहतो. आपण घरात असतो तेव्हा हसतो, रगावतो चिडतो, चिंताक्रांत होतो. या सगळ्या भाव भावनांना वास्तुपुरुष हा सदैव कायम साक्षीदार असतो. आपण थकून

भागून, काम करून घरी आलो तर, ज्या बिछान्यावर आपण पडतो तो बिछाना आणि संपूर्ण घरच या वास्तुपुरुषाच्या खांद्यावर टेकलेले असते. आपल्या जीवनाचा असा तो अविभाज्य भाग आहे. तो असा साक्षीदार आहे की, ज्यापासून काहीही लपून रहात नाही. आपल्या जीवनात हा २४ तास पहारा देणारा साक्षीदार असुनही आपण मात्र त्याला गौण स्थानी समजतो. खरे तर प्रत्येक पूजे दरम्यान त्याचा उल्लेख पुरोहित करीत असतात.

वास्तु देवता भ्यू नमः ग्रामदेवता भ्यू नमः कुलदेवता भ्यू नमः असे म्हणतात. आपण या वास्तु पुरुषाशी कृतज्ञ राहून त्याला वंदन करण्यासाठी आपणास ते

वास्तु शास्त्र

अभिव्यक्ती :

मधुकर बोरीकर, 9403061886

(**स्त्रोत : इंटरनेट**)

शिकवितात.

हा वास्तुपुरुष कसा निर्माण झाला ? याचीही कथा आता आपण पाहू. मत्स्य पुराणा नुसार एकदा भगवान शिव आणि अंधकासुर नावाच्या राक्षसामध्ये तुंबळ युद्ध झाले. यादरम्यान भगवान शिवाच्या घामाचे थेंब पृथ्वीवर पडले.

ज्यातून पराक्रमी आणि सर्व शक्तिमान अशा वास्तु पुरुषाचे निर्माण झाले. त्याचा विशाल काय देह होता. आणि त्याला लागलेली भूकही प्रचंड होती. भोजनासाठी काय काय मिळते ? यासाठी तो धडपड करू लागला. यामुळे इतर सर्व देवता त्याच्याकडे भयाने, थरथर कापून पाहू लागल्या. आणि या भयंकर पुरुषा पासून संरक्षण मिळावे म्हणून त्यांनी ब्रह्मदेवाची प्रार्थना केली.

ब्रम्हाजीनी सर्वाना सांगितले की प्रत्येकाने जमिनीवर खोदून त्यास गाडावे. की त्याचे डोके ईशान्य दिशेला आणि पाय नैऋत्य दिशेला असावेत. यानंतर देवतांनी जेव्हा तेच केले, तेव्हा त्या वास्तु पुरुषाने प्रार्थना केली की या सर्व देवतांनी आपल्याबरोबरच पृथ्वीवर वास्तव्य करावे.

त्याच्या प्रार्थनेने ब्रह्मदेव प्रसन्न झाले आणि त्याला वरदान दिले की, पृथ्वीवर राहणारे सर्व ग्रहांचे स्वामी, कोणत्याही सणांच्या दिवशी हवनात वास्तुपुरुषाच्या नावाने प्रथम आहुती अर्पण करतील. ब्रह्म देवाच्या आशीर्वादाने वास्तुपुरुष हे सर्व भूखंड आणि रचनांचे देवता आहेत. त्यांच्या नावाने पूजा आणि यज्ञ करणे अनिवार्य

आहे. त्या बदल्यात वास्तुपुरुष तेथे राहणाऱ्या लोकांच्या सुख शांतीचे रक्षण करतो. वास्तुपुरुषाच्या शरीराचा वेगवेगळ्या भागात ४५ देवतांचा वास असल्याचे सांगण्यात येते.

आपले वास्तुशास्त्र हे अतिशय सखोल आणि व्यापक आहे जिथे घर बांधावयाचे आहे ती जागा कशी असावी ? सर्व दिशांचा अभ्यास करून कोणत्या बाजूस काय असावे याचे उत्तम निवेदन आपल्या अनेक ग्रंथात आहेत.

वास्तुशास्त्र हे अथर्ववेदाचा उपवेद असल्याचे मानले जाते
“मत्स्यपुराण“ यात वास्तुशास्त्राचा सखोल अभ्यास आहे. याच पुराणानुसार भृगु अत्रि व वशिष्ठ हे वास्तुशास्त्राचे आद्य जनक तसेच ते सर्वोच्च इंजिनियर व आर्किटेक्ट होते असे नमूद केलेले आहे.
“मत्स्यपुराण“ यातील आठ अध्याय हे वास्तुशास्त्रावर समर्पित आहेत. वास्तूचा मुख्य स्तंभ कसा निर्माण करावा ? की ज्याच्या आधारावर वास्तू उभी राहील ? त्या स्तंभा विषयी अत्यंत सखोल विवेचन या मत्स्यपुराणात केलेले आढळते.
याशिवाय मानसर ऋषींचा “मानसर“ हा ग्रंथ उपलब्ध आहे.

या ग्रंथात पाच हजार एकशे श्लोक हे वास्तु शास्त्रावर लिहिलेले आहेत. याशिवाय “विश्वकर्मा प्रकाश“ हा विश्वकर्मा द्वारा लिखित ग्रंथ उपलब्ध आहे. वास्तूचे भूमी लक्षण वास्तु पदविन्यास इत्यादीचा सखोल अभ्यास आहे.

“समरांगण सूत्रधात“ धार च्या राजा भोज द्वारा लिखित दहाव्या शताब्दीतील हा ग्रंथ साधारण इसवी सन १००० ते १०५५ या काळात निर्मित झाला. यामध्ये एकूण ८३ अध्याय आहेत. यात नगर योजना राज महल, रंग कसे तयार करावेत ? मंदिरांची निर्मिती कशी करावी ? इतकेच नव्हे तर घरकामासाठी रोबोट आणि विमानाचा देखील उल्लेख या ग्रंथात आहे
“राजवल्लभ“ यात १४ अध्याय आहेत. ४०७ श्लोकांचा हा ग्रंथ आहे. वास्तूच्या सर्व अंगाचे विवेचन यात आहे.
“मनुथालय चंद्रिका“ मनुष्यांच्या घरासंबंधी विवरण देणारे हे पुस्तक आहे. यात सात अध्याय आहेत.

“अग्निपुराण“ यातही भूमीची निवड कशी करावी ? भूमी परीक्षण, प्रतिमा निर्माण, अभिषेक विधि, नगर वास्तु इत्यादींची सखोल आणि सूक्ष्म परीक्षणे दिली आहे. यात वायूच्या दिशेचा अचूक अभ्यास आहे.

“गरुड पुराण“ यात तीन अध्याय हे वास्तु संबंधी विचार करणारे आहेत. यातही नगर विकास उद्यान विद्या यांचा उल्लेख आहे.
(क्रमशः)

इंदापूरी
निखारे

अभी तो पार्टी शुरु हुवी है....

ज्योतिर्मय साहित्य

जास्त काही नाही तर रात्रीचे १/२ वाजले होते !म्हणजेच

अभी तो पार्टी शुरु ह गयी थी आणि आता मस्त रंगात येऊ

लागली होती! कारण डी.जे. चा कर्कश आवाज अतिशय सुमधुर

वाटत होता, गायक गाणे किंचाळत कसे गावे हे शिकवत होता

!त्यात अधूनमधून काहीजण कोणतेही गाणे समूह गात होते. आता

आती क्या खंडाळा हे समूहगीत सुरु होते काही स्टेजवर विचित्र

नाचत आणि आपापल्या धुंदीत...

कारण दारू तिच्या उपजत गुणामुळे सर्वांच्या शरीरात

अस्ताव्यस्त, मुक्तपणे विहार करत होती. सभ्यतेच्या बुरख्याखाली

कायम वावरत असणारी शुद्ध भाषा पण निर्लज्ज पणे अर्वाच्य

भाषेचे सौंदर्य हसतखेळत पार्टी मध्ये सन्मानाने मिरवत होती...

दिवसरात्र एक करून कंपनीने यशाचे शिखर सर केले होते !

एम.डी. ने खूप होऊन पार्टी आयोजित केली होती ! आज रात्री

अनलिमिटेड पार्टी !अनलिमिटेड पार्टीची व्याख्या मला दाखवून

द्या आणि व्याख्याने पूर्ण करण्यासाठी वेग धरला होता !!!

तेवढ्यात...

एम. डी. चा फोन वाजतो...

हॅल्लो हॅल्लो, हा बात्रा साहेब...

बोला बोला ऐकू येत आहे...

काय ? आहो तुमच्या आऊट हाऊस मध्ये राहणारी बाई, हा

हा...

मोठमोठ्याने रडत आहे. त्यामुळे झोपमोड झाली, काही

लोकांनी तक्रार केली म्हणून. ह का ? माझ्याच बंगल्यातून हे नकी ना ? ह सर, कोणी नाही का घरात ? आम्ही काही लोकं आहोत.

काही मदत ? नको नको, मी लगेचच पोहोचतो. पत्नीने विचारले

काय झाले ? काही विशेष नाही पण आपल्याला निघावे लागणार!

आई मोठमोठ्याने रडत आहे...

थोड्याच वेळात बातमी सर्वांना कळते...

एम.डी. आणि त्याच्यापाठोपाठ सगळे बंगल्यावर !काही

कॉलनीमधील मॅंबर्स वाट पहात होते...

ते दोघे मागे आऊट हाऊस मध्ये आणि पत्नीचा जोरजोरात

रडण्याचा आवाज ऐकून हॉल मध्ये बसलेले, जमलेले सर्व मागे आउटहाऊस कडे... एम.डी. साहेबांचे वडील गेले हे न सांगता

समजून गेले. पत्नी जोरजोरात रडत होती! मोबाईल व्हाट्सअप, फेसबुक ऍक्टिव्ह झाले, इलेक्ट्रॉनिक मीडिया वर इमोजी आणि

मेसेजेस फोनवर धुमाकूळ घालू लागले...

आई, शांत ह! हे वाक्य ऐकताच अतिशय शांतपणे बसलेली

आई, त्या वातावरणात प्रचंड चवताळून, सभ्यतेच्या मयदिला न घाबरता त्याला म्हणते...

ए, तुझा काय संबंध ? सगळी शेती विकायला लावली,

आम्हाला खोटी स्वप्नं दाखवून आणि इथे कचऱ्यासारखे टाकून दिले! कधी काही विचारले नाही आणि बाप मेल्यानंतर पण!

स्वतःचेच कौतुक करून घ्यायचे आहे ना ? घे ना, पण ते तिकडे, बंगल्याच्या हॉल मध्ये!चल निघ येथून, ये त्या तुझ्या बायकोला सांग बरं, उगीच खोटं खोटं रडत बसलीय...चला निघा,

गावाकडे फोन केला आहे, येतील ते सगळे. करू आम्ही

आमचे...

एक अर्धवट व्याख्या, अजून पूर्ण होण्याची वाट पहात आहे!

सभ्यता, कर्तव्य, नातेसंबंध!सगळ्या व्याख्या अर्धवट!

शोध सुरू आहे, असतोच...

त्या व्याख्या अर्धवट...

का आपण ?

स्वातंत्र्यसेनानी दुर्गाबाई देशमुख

ज्योतिर्मय 📖 **साहित्य**
स्वातंत्र्यलढ्यामध्ये अत्युच्च योगदान देणाऱ्या स्वातंत्र्यसेनानी आणि घटनासमितीतील प्रमुख विचारवंत दुर्गाबाई देशमुख यांनी १९२३ साली वयाच्या अवघ्या १४ व्या वर्षी ब्रिटिशांविरुद्ध सत्याग्रह केला. त्यावेळी त्यांना पहिल्यांदा अटक झाली. १९३० साली महात्मा गांधींजींच्या नेतृत्वाखाली त्यांनी आंदोलनात भाग घेतला. या काळात त्यांना तुरुंगवास झाला. यावेळी त्यांनी इतर सत्याग्रहींसोबत सत्याग्रह, हरिजन सेवा आणि स्वदेशी प्रचार केला. २५ मे १९३० रोजी प्रख्यात नेते टी. प्रकाश यांच्याबरोबर केलेल्या मीठाच्या सत्याग्रहात अटक झाल्यानंतर त्यांची काही माहिऱ्यांनी सूटका करण्यात आली. बाहेर येताच दुर्गाबाईंनी पुन्हा भाग घेतल्याबद्दल अटक करण्यात येऊन दीर्घ काळासाठी तुरुंगात टाकण्यात आले. काकीनाडा, वेङ्गोर आणि मदुराईच्या तुरुंगामध्ये त्यांना १९३० ते १९३३ या काळात डांबण्यात आले होते. प्रथम त्यांना बी श्रेणीतील कैदेमध्ये ठेवण्यात आले होते. सामाजिक, आर्थिक किंवा राजकीय प्रतिष्ठा पाहून त्याकाळी कैद्यांची श्रेणी उरवली जात असे. सी श्रेणीतील कैद्यांची दयनीय अवस्था पाहून सी श्रेणीतील कैद्यांच्या कोठडीत त्यांनी हलवण्याची केलेली विनंती तुरंग प्रशासनाने फेटावून लावली. मात्र पुढील अटकेनंतर त्यांनी न्यायालयाकडे सी श्रेणीत पाठवण्याची मागणी मान्य करून घेतली. तिथे राहून त्यांना समजलं की तिथं राहणा-या महिलांना त्यांच्या अधिकाराविषयी कोणतीही माहिती नसल्याने चुकीच्याच आरोपांमध्ये अडकवलं जात असे. हे पाहूनच दुर्गाबाईंना कायद्याच शिक्षण घेण्याची प्रेरणा मिळाली आणि तुंगातून बाहेर आल्यानंतर एलएलबी पूर्ण करून मद्रास उच्च न्यायालयात त्यांनी वकिली सुरू केली. स्वातंत्र्यलढ्यात भाग घेत घेतच न्यायालयामध्ये अनेक प्रकरणे त्यांनी विनामुल्य लढविली. गरीब,वंचित आणि निराधार महिलांना न्याय मिळवून देताना त्याच्या अधिकारांसाठी प्रखर

युक्तीवाद त्या करीत असत. खुनाच्या प्रकरणात युक्तिवाद करणा-या त्या पहिल्या महिला वकील होत. स्वातंत्र्यलढ्यात सातत्याने भाग घेणाऱ्या दुर्गाबाई यांना १९७५ साली त्यांच्या दैदियमान कारकिर्दीमुळे पद्मविभूषण पुरस्काराने गौरविण्यात आले. जगदीश पुरस्कार, पॉल जी हॉफमॅन पुरस्कार, नेहरू साक्षरता पुरस्कार, यूनेस्को पुरस्कार, जीवन पुरस्कार आणि इतर पुरस्कारानेही त्यांना गौरविण्यात आले होते. दुर्गाबाई देशमुख यांच्या जीवनातील संघर्ष आणि योगदान है ‘‘भारतीय स्त्रीशक्तीचं प्रतीक’’आहे. केवळ तुरुंगवास भोगून क्रांतीकारक म्हणूनच त्यांनी कार्य केलं नाही तर, घटना समितीच्या सदस्य म्हणून भारताच्या भविष्याची पाया भरणी करण्यामध्ये त्यांचा सिंहाचा वाटा आहे. त्यांनी महिलांच्या हक्कांसाठी, शिक्षणासाठी आणि समाजसेवेच्या क्षेत्रात अभूतपूर्व कार्य केलं. त्यांचे कार्य आजही भारतीय घटनेच्या मूळ तत्वांमध्ये झळकतं आणि त्यांच्या प्रेरणादायी कथा पुढच्या पिढ्यांसाठी मार्गदर्शक ठरतात.

दुर्गाबाई देशमुख यांचा जन्म १५ जुलै १९०९ ला आंध्र प्रदेशातील काकीनाडातील राजमुंद्रीमधील एका मध्यमवर्गीय कुटुंबात झाला. त्यांची आई कृष्णवेन्या आणि वडील बी. वी.एन. रामाराव समाजसेवक असल्याने लहानपणापासूनच देशभक्ती आणि समाजसेवा या मुल्यांचा त्यांच्या मनावर खोलवर परिणाम झाला होता. लहानपणापासूनच स्वाभिमाना आणि स्वतंत्र विचारसरणीच्या असलेल्या दुर्गाबाई यांचे लग्न त्यावेळच्या रुढी-परंपरेनुसार आठव्या वर्षी गुम्टिडिथाला सुब्बाराव या श्रीमंत जमीनदार कुटुंबातील व्यक्तीशी लावून देण्यात आले. जेव्हा त्या १५ वर्षांच्या झाल्या तेव्हा सामाजिक

स्वातंत्र्यसेनानी

शिरीष चिटणीस

कार्यवाह महाराष्ट्र साहित्य परिषद

चालीरीतीनुसार त्यांना त्यांच्या पतीसोबत राहून वैवाहिक जीवनाची सुरवात करावी लागणार होती. परंतु त्यांनी त्याला कडाडून विरोध करीत दोन्ही घरांकडील संमती घेत पतीला दुसऱ्या मुलीशी लग्न करण्यास प्रवृत्त करीत झालेले लग्न नाकारून समाजसेवेला वाहून घेतलं. वैयक्तिक स्वातंत्र्याचा आणि स्त्री सक्षमीकरणाचा पाया रचत त्यांनी

धाडसी नेतृत्व-गिरीश भाऊ महाजन

ज्योतिर्मय 📖 **साहित्य**
कुठलही यशस्वी नेतृत्व मग ते राजकीय असो प्रशासकीय असो ते विकसित होतं त्याच्यामागे अनेक कारणे असतात. संस्कार असतात. शालेय आणि कौटुंबिक संस्कार असतात. आई-वडिलांचे संस्कार असतात. ते तर अतिशय महत्त्वाचे आहेत. ते संस्कार म्हणजे त्या व्यक्तीची ताकद असते आणि ही ताकद त्या व्यक्तीची जी निष्ठा असते ती कधीही कमी होऊ देत नाही. असंच एक कुशल यशस्वी नेतृत्व जामनेर तालुक्यात उदयास आले ते म्हणजे नामदार गिरीशभाऊ महाजन. माध्यमिक शिक्षक कै.दत्तात्रय भिका महाजन यांचे घरात त्यांचा जन्म झाला. सरांचे सर्वसामान्य परिस्थितीतील, मध्यमवर्गीय कुटुंब. पत्नी, दोन मुली, एक मुलगा. भाऊंचे वडील शिक्षक, म्हणजेच शिक्षणाशी जवळचा संबंध आणि शिक्षण झाले ते न्यू इंग्लिश स्कूल जामनेर आणि याच ठिकाणी त्यांचे वडील दत्तात्रय भिका महाजन पर्यवेक्षक होते. आम्ही त्यांना डी.बी. महाजन सर असे म्हणत होतो.बी.एस.सी.(अ‍ॅग्री).शेती हा मुख्य विषय. डी.बी. महाजन सरांची शिस्त खूप .शाळेमध्ये मुलांनी म्हणजेच विद्यार्थ्यांनी वेळेवर यावे आणि अभ्यासात मन रमवावे यावर ज्यांचा कटाक्ष होता. त्यामुळे शाळा सकाळी सुरू होत असताना विद्यार्थ्यांनी वेळेवर येऊन प्रार्थनेला उपस्थित राहावे याकडे त्यांचे लक्ष असायचे आणि उशिरा येणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी गेट बंद करून त्याला शिक्षा होत होती। ते स्वतः शाळेच्या गेटवर थांबत. त्यामुळे विद्यार्थ्यांनीही एक प्रकारचा आदरयुक्त धाक होता. विद्यार्थी त्यामुळे वेळेवर येत असत. वर्ग सुरू असतानाही मुले वर्गाच्या बाहेर फिरलेले त्यांना आवडत नव्हते. शिकण्याचा तास सुरू असताना जर मुले बाहेर फिरत असतील तर त्याची विचारपूस करीत असत. असे म्हणता येईल की मुख्याध्यापकांपेक्षाही यांचा शिस्तीकडे कल होता. अर्थात तो विद्यार्थ्यांना हिताचा होता अशा शिस्तप्रिय शिक्षकांचा मुलगा म्हणजे आपले गिरीशभाऊ महाजन. अशा शिस्तीत वाढल्यानंतर घरी आईचे प्रेम आणि वडिलांची शिस्त अशा संस्कारात त्यांचे बालपण शिक्षणाचा काळ गेला.

घरी कुठलाही राजकीय वारसा नव्हता. राजकीय हितसंबंध नव्हते व तसे वातावरण नव्हते. तसेच सरांचाही राजकारणाशी आणि राजकारणांशी संबंध नव्हता. गिरीशभाऊं मध्ये शाळा आणि महाविद्यालयीन जीवना पासूनच धाडस आणि नेतृत्व हे गुण होते. त्याला जोड मिळाली ती राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ आणि अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदच्या निमित्ताने विद्यार्थ्यांचे प्रश्न सोडवणे संघ शाखेवर जाणे प्रार्थना म्हणणे, त्याचबरोबर राष्ट्रीय वाढीस लागू लागले संघाचे शिस्तीचे वातावरण त्याला कारणीभूत ठरले आणि एकूणच हळूहळू संघटन कार्याकडे ओढ वाटू लागली त्यातूनच पुढे महाविद्यालयीन प्रतिनिधी, सरपंच, आमदार, मंत्री, असा यशस्वी राजकीय प्रवास सुरू आहे हे केवळ संघटन कौशल्य असल्यामुळे आणि जवळ असलेल्या संस्काराच्या शिंदेरीवर. १९९२ मध्ये त्यांची जामनेर ग्रामपंचायत सरपंचपदी निवड झाली. पुढे पक्षाच्या संघटन कार्यात तालुका, जिल्हा, भाजपा अध्यक्ष, राज्य पातळी पक्ष संघटनाची, मंत्रीपदाची जबाबदारी अशा अनेक जबाबदाऱ्या त्यांनी पार पाडल्या आणि अजूनही त्या पार पाडत आहेत. तालुक्यातील मातब्बर आणि घनाढ्य व्यक्तीशी टक्कर देऊन १९९५ झाली ऐन ताणण्यात आमदारपदी निवडून आलेत. हे आयुष्यातील फार मोठे यश संपादन

केले होते आणि ते केवळ आणि केवळ आई-वडिलांचे आशीर्वाद संस्काराची शिंदेरी आणि सर्वसामान्य जनतेचे प्रेम आशीर्वाद होते. मग पुढे यशाची घोडदौड आज पर्यंत अशीच सुरू आहे. गिरीश भाऊंनी आपल्या आयुष्यात माणसं कमावलीत.केवळ पैसाच सर्वकाही नाही, जर जनतेचे प्रेमही हवे.

आता भाऊंची ही सातवी टर्म आमदारकीची सुरू आहे. या काळात दोनदा मंत्रिपद तेही महत्त्वाचे खाते मिळाले. जलसंपदा आणि उच्चशिक्षण, नंतरच्या काळात आता ग्रामविकास, पंचायत राज वैद्यकीय शिक्षण आणि क्रीडा युवक कल्याण, जलसंपदा, पुनर्वसन अशी खाते मिळाली. जळगाव, नासिक, नंदुरबार, धुळे, लातूर, नांदेड, अशा जिल्ह्याचे पालक मंत्रीपद मिळाले. पण त्या जिल्ह्याचे पालकमंत्री असूनही आपल्या तालुक्याकडे आपल्या जिल्ह्याकडे त्यांचे दुर्लक्ष झाले नाही. आणि आपल्याकडे जे मंत्रीपद आहे ते संपूर्ण राज्याचे आहे याचा विचार करून प्रत्येक वेळेला राज्यासाठी काय महत्त्वाचे आहे हा विचार सतत केला आणि करत आहे. आपल्या कारकीर्दीत व्यक्तिगत विकास फायद्याला महत्त्व न देता सामुहिक दृष्ट्या फायद्याचे असेल त्याचा विचार ते अधिक करतात. त्या दृष्टीने गावाचा विकास जलसिंचनाच्या योजना तसेच शेतकऱ्यांसाठी जे जे करता येईल ते युवक वर्गासाठी आणि विद्यार्थ्यांसाठी ज्या काही सुविधा मिळवता येतील तो मिळवण्याचा प्रयत्न ते सतत करीत असतात.

आरोग्य सेवेच्या बाबतीत तर त्यांचा ‘‘आरोग्यदूत’’ म्हणूनच उल्लेख होतो, निरनिराळ्यावेळी निरनिराळ्या

ठिकाणी त्यांनी आरोग्य शिबिरे भरवली आणि सर्वसामान्य जनतेला त्याचा लाभ खूप मोठ्या प्रमाणावर मिळवून दिला. आवश्यकते प्रमाणे मुंबई पुणे या ठिकाणच्या मोठ्या हॉस्पिटलमध्ये रुग्णांची सोय केली. महाराष्ट्रातून बाहेरून वेळोवेळी तज्ञ डॉक्टरांचे टीम बोलवून उपचार केले. व खर्चही केला.

सामाजिक संबंध यालाही ते खूप महत्त्व देतात. तालुका, जिल्ह्याच्या, ठिकाणी सुखदुःखाचे प्रसंगी त्यांचा सहभाग असतो. सुखदुःखाचे प्रसंगी ते आवर्जून अशा

ठिकाणी भेटी देत असतात.त्यांच्या अनुपस्थितीत सौ.साधना वहिनी ती जबाबदारी पार पाडतात.

अनेक वेळा आपण वृत्तपत्रातून वाचले असेल, अपघाताचे ठिकाणी पोहोचून जी काही तातडीची मदत करता येईल तिथे कर्त आले आहेत, तसेच शासनाकडून मदत मिळवून देण्यासाठी ते तत्पर असतात.

सामाजिक कार्यात त्यांचा सहभाग असतो रामनवमी, गुढीपाडवा, दसरा, या वेळी होणाऱ्या कार्यक्रमात ते सहभागी असतात. धार्मिक कार्यक्रमातही सहभाग असतो. तसेच राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या निघणाऱ्या संचालनातही ते अग्रभागी असतात. निरनिराळ्या समाजाच्या कार्यक्रमात सहभागी होऊन ते जातीय सलोखा राखतात. कार्यकर्त्यांत उत्साह निर्माण करतात. मिरवणुकामध्ये आपण त्यांना लेझीम खेळताना बघितले असेल.

युवा अवस्थेपासूनच त्यांना व्यायामाची आवड, कुस्तीची आवड त्यामुळे सोबत रोजचा व्यायाम, त्यामुळे कधीही आळस म्हणून नाही, सकाळी कार्यकर्त्यांच्या भेटीला किंवा नियोजित ठिकाणी जाण्यासाठी तयार असतात. हॉर्स रायडिंग, शूटींग बॉल, हॉलीबॉल, कबड्डी,

पितृसत्ताक व्यवस्थेच्या विरोधात उभं राहून स्वातंत्र्यलढ्याबरोबरच शिक्षण, समाजसुधारणा आणि महिला सक्षमीकरण यांचा मार्ग निवडला. सुब्बाराव यांच्या मृत्यूनंतर विशेषतः त्यांनी त्यांच्या विधवा पत्नीला आपल्या घरी आसरा देत सन्मानाने वागवित पुनर्वसनासाठी प्रयत्न देखील करून सहदयतेचा प्रत्यय देत सामाजिक न्यायासाठी त्यांची बांधिलकीही अधोरेखित केली. दुर्गाबाईंचा लहानपणापासूनच भारतीय राजकारणाशी संबंध होता. वयाच्या १२ व्या वर्षी म्हणजे १९२१ साली इंग्रजी माध्यमाचे शिक्षण लादण्याच्या निषेधार्थ त्यांनी शाळा सोडली. त्यांनी आपल्या शेजारच्या एका शिक्षकाबरोबर हिंदीचा अभ्यास सुरू केला. त्याकाळी संपूर्ण देशभर स्वातंत्र्यलढ्यासाठी हिंदी भाषेतूनच भाषणे दिली जात होती. त्यामुळे या राष्ट्रीय चळवळीसाठी सर्वच भाषिक हिंदी भाषा शिकत होते. लोकमान्य टिळक, महात्मा गांधी, नेताजी सुभाषचंद्र बोस, पंडीत नेहरू, सरदार पटेल, राजगोपालचारी आणि असंख्य स्वातंत्र्य सेनानी हिंदी भाषेमधूनच भाषणे देत असत. स्वातंत्र्यलढ्यासाठी हिंदी भाषा ही देशभर चळवळीसाठी प्रमुख भाषा होती. नेत्यांची भाषणे ऐकण्यासाठी भारतभर विविध भाषिकांचे हिंदी शिकण्याचे प्रमाण प्रचंड होते. दुर्गाबाईंनी लवकरच हिंदी भाषेत योग्यता प्राप्त करून १९२३ मध्ये मुलींसाठी राजमुंद्री येथे बालिका हिंदी पाठशाळा सुरू केली. १९२३ मध्ये जेव्हा भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसची परिषद त्यांच्या गावी काकीनाडा येथे भरली तेव्हा वयाच्या १४ व्या वर्षी दुर्गाबाई स्वयंसेविका होत्या

आणि खादी प्रदर्शनाची जबाबदारी त्यांच्याकडे होती. काकीनाडामध्ये महात्मा गांधींच्या भेटीच्या निमित्तानं देवदासींच्या प्रश्नासाठी निधी गोळा करून विशेष सभेचे आयोजन त्यांनी केले होते. या सभेत महात्मा गांधींनी देवदासींच्या समस्येवर भाष्य केल्याने काही देवदासींनी आपल्या मुलींना या प्रथेत अडकवण्याऐवजी त्यांची लग्न लावून आयुष्य चांगल्याप्रकारे मार्गी लावण्याचा निर्णय घेतला. देवदासी प्रथा या स्त्रीयांच शोषणांच प्रतिक आहे हे जाहीरपणे मांडणाऱ्या बहुतेक दुर्गाबाई या पहिल्या महिला प्रतिनिधी असतील. मुस्लिम महिला या पडदा प्रथेमुळे सामाजिक संवादापासून दूर रहायच्या त्यांच्याशी महात्मा गांधींचा संवाद याच सभेत त्यांनी साधून दिला. गांधीजींशी संवादामुळे मुस्लिम महिलांच्या मध्ये शिक्षण आणि सामाजिक सहभागासाठी आत्मविश्वास निर्माण झाला. या सभेमध्ये तेलगु भाषेतील सर्व महिलांचा संवाद अरव्वलीत हिंदी भाषेतून गांधींना सांगीत , गांधींचा हिंदी भाषेतील अनुवाद तेलगु भाषेत करून सर्व महिलांना सांगण्यामुळे गांधीजी प्रचंड प्रभावित झाले. मुलींसाठी हिंदी शाळा सुरू करून त्यांचा स्वातंत्र्यलढ्यातील सहभाग तसेच सामाजिक सुधारणेसाठीचा प्रयत्न यासाठी दुर्गाबाईंचे कौतुक करून गांधीजींनी त्यांना सुवर्णपदक देऊन गौरविले. त्यानंतर दक्षिण भारतात होणाऱ्या महात्मा गांधींच्या दौऱ्यावर अधिकृत अनुवादक म्हणून दुर्गाबाईंची नियुक्ती करण्यात आली. या बैठकीनंतर दुर्गाबाईंचं महात्मा गांधी आणि कस्तुरबा गांधी यांच्याशी एक जिव्हाळ्याचं नातं निर्माण झालं. पुढील काळात स्वदेशी चळवळीला पाठींबा देत त्यांनी खादीचा प्रचार केला. महिलांना स्वावलंबनाचे महत्त्व पटवून देत असतानाच महात्मा गांधींच्या नेतृत्वाखाली दुर्गाबाईंची सामाजिक आणि राजकीय क्षमता अधिक विकसीत झाली.

(क्रमशः)

अशा विविध खेळांची त्यांना आवड. तसेच अशा विविध खेळांच्या संघटनांचे ते पदाधिकारी आहेत आणि ह्या सर्वच गोष्टीने संस्काराने निर्ब्यसनी आणि शुद्ध शाकाहारी आहेत. खरोखर असा निर्ब्यसनी नेता कचित सापडेल असे म्हटल्यास वावगे होणार नाही.

आपल्या कार्यामुळे, कुशलतेने व धाडसामुळे ते अधिक लोकप्रिय झाले आहेत. कुठल्याही अडचणीच्या प्रसंगी धावून जातात त्यामुळे त्यांना संकट मोचक म्हणतात जसे राज्यात ते लोकप्रिय आहेत तसेच माननीय पंतप्रधान नरेंद्रजी मोदी तसेच गृहमंत्री अमितजी शहा,यांना ही प्रिय आहेत. मुख्यमंत्री.देवेंद्रजी फडणवीस यांचे मित्रत्वाचे संबंध आहे. तसे तर त्यांचे संपूर्ण मंत्रिमंडळाशी मित्रत्वाचे संबंध आहेत. मैत्रीच्या ठिकाणी मैत्री आणि राजकारणाच्या ठिकाणी राजकारण असे त्यांचे तत्व आहे. आपल्या तत्त्वाला मात्र ते कधी सोडत नाही.

अनेक वर्ष पक्षात राहून फायदा घेऊन आपल्या मनाप्रमाणे पक्षात स्थान मिळत नाही म्हणून पक्ष सोडणारे मंडळी आपण बघितले आहे किंवा बघत आहोत. परंतु शेवटी जी संस्कारांची शिंदेरी असते ती नेहमीच बरोबर असल्यामुळे गिरीशभाऊ मात्र त्यांच्यापेक्षा खूप वेगळे आहेत हे जाणवते आणि हे आपण सर्वजण मान्य करा.

बालपणापासून शाळा कॉलेज सरपंच आमदार मंत्री असा प्रवास करताना आजही ते लहानपणी ज्या घरात राहत होते त्याच घरात राहत आहेत. गिरीशभाऊंना भेटायला जायचे म्हणजे फार दिव्य पार पाडावे लागत नाही. सर्व सामान्यांचे आमदार, नेते, मंत्री, म्हणूच ते प्रसिद्ध आहेत. आणि अगदी सर्वसामान्य कार्यकर्त्यांला ते सहज उपलब्ध होतात आणि त्याच्या अडचणी दूर करण्यास मदत करतात हा. असा त्यांचा महत्त्वाचा गुण आहे. प्रत्येकाला ते आपलेच वाटतात. काही वेळेस तर पानटपरी वरील आमदार म्हणून त्यांना हिणवले गेले. पण अशांची काय परिस्थिती आहे, आपण बघतोय .पानटपरी वरचा हा आमदार. मंत्री. सर्वसामान्यांचे गळ्यातील ताईत बनलाय.

गावातलं घर सोडून मोठ्या बंगल्यात राहायला जाण्याचा विचार त्यांच्या मनात कधी आला नाही. ज्या घरात बालपण घालवले आई वडिलांचे संस्कार झालेत असे हे संस्काराची शिंदेरी असलेले घर त्यांना सोडावे वाटत नाही. ती कायम त्यांच्यासोबत आहे आणि राहील. भाऊंच्या दोन्ही मुलींची लग्न झाली आहेत. सौ. साधना वहिनी नगरपरिषद कारभार समर्थपणे बघत होत्या. भाऊ आणि वहिनींनी जनसेवेला वाहून घेतल्यां.

संस्कारांच्या शिंदेरीवरच त्यांची वाटचाल यशस्वी पणे सुरू आहे.ती अशीच चालत राहो.आजही आपली गाडी थांबवून सर्वसामान्यांशी बोलणारे भाऊ मंत्री आहेत. मी जोआहे तो केवळ माझ्यावर विश्वास टाकणाऱ्या जनतेमुळे हीच भावना त्यांची आहे.

नुकतेच पहलगाम येथे अतिरिक्त्यांनी केलेले हल्ल्यात अनेकांचा मृत्यू झाला. अशी दुःख घटना घडली असताना माझ्यावर प्रेम करणाऱ्यांनी हार गुच्छ तसेच मोठे मोठे बॅनर न लावता त्या ऐवजी ती रक्कम पंतप्रधान निधीसाठी द्यावी. त्यातच मला समाधान आहे. रक्तदान शिबिर आरोग्य शिबिर आयोजित करावे. कोणीही गुच्छ, हार तुे याच्यावर खर्च करू नये अशी विनंती त्यांनी जनतेला आणि कार्यकर्त्यांना केली आहे.

माननीय गिरीशभाऊंना वाढदिवसाच्या अनेक शुभेच्छा. !!

पशु वैद्यकीयच्या आठवणी...

शस्वी इसॉफेंगॉटामी शस्त्रक्रिये मुळे नवनविन संधी मिळत गेल्या...

ज्योतिर्मय 📖 **साहित्य**
सहा वर्षांच्या कंधार येथिल प्रदिधं कार्य काळा नंतर गंगारु जि.संभाजीनगर येथे प.वि.अ.विस्तार म्हणून स्थलांतर झाले.जुलै १९९४ च्या पहिल्या आठवड्यात गंगारूपूर येथे रूजू झालो. तेथील प.वै. दवाखाना चे प.वि.अ. आपल्या सहकारी पशुधन पर्यवेक्षका सह एका व्हिजीट ला निघाले होते. व्हिजीट ला मला येता का ? ऑपरेशनची केस आहे ! म्हणून शब्द टाकला. व ऑपरेशन करता का ? व पेशंट तुमच्या कार्यक्षेत्रातील काटे पिंपळगांव येथिल सेंटरचा आहे.हो मी येतोय व ऑपरेशन ही मी करतो ! असे म्हटले. ते माझ्या पेक्षा दहा वर्षे ज्येष्ठ होते. पण त्यांना मधुमेह असल्याने शस्त्रक्रिया करणे टाळत. त्यांचा मार्गदर्शना खाली शस्त्रक्रिया करत असे. पण ते कार्यक्षेत्रा तील पशुपालक व फिल्ड स्टॉपला पसंद नसे.

माझ्या कंधारच्या वास्तव्यात परभणी कॉलेज विभाग प्रमुख आदर्णिय गुरुर्वर्ग डॉ.प्रा.भोकरेसर व परम वर्गमित्र डॉ.प्रा.स.रुकते यांच्या संयुक्त प्रयत्नातून बारा शस्त्रक्रियेची चित्रफित ८-१० दिवसा साठी हस्तगत करून माळेगांव यात्रेत उपस्थित पशुवैद्यकांना दाखवली होती. नंतर कंधार ला मी व डॉ.पद्मवारानी २/३ वेळा पाहिली. त्यामुळे शस्त्रक्रीयेतील बरेच बारकावे व तंत्र ज्ञात झाले होते.

ठरल्या प्रमाणे आम्ही तिघे काटे पिंपळगांव येथे पोंहचलो होतो. एक एच एफ ब्रीडक्रॉस मोठ्या आकारमानाचा बैल अन्न नलीकेत मोसंबी आडकल्या मुळे अस्वस्थ अवस्थेत होता, त्याला श्वास घ्यायला त्रास होता. व उदर पोकळीत गॅस संचय होता. इसफिंगाटॉमीचा निर्णय घेतला. भूल व्यवस्थित देऊन मोसंबी काढली व सूचरिंग केले व बैल नॉर्मल होऊन व्यवस्थित उभा टाकला.

या शस्त्रक्रिये मुळे कार्यक्षेत्रात व तालुक्यातील

स्टाफ मध्ये प्रसिध्दी वाढली व नवनविन शस्त्रक्रिया